

Hrvatsko proljeće

Mihalke, Josip

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:438566>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-19**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

JOSIP MIHALKE

HRVATSKO PROLJEĆE

Završni rad

Pula, 2022.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

JOSIP MIHALKE

HRVATSKO PROLJEĆE

Završni rad

JMBAG: 0303066064, redoviti student

Studijski smjer: preddiplomski studij povijesti

Predmet: Uvod u hrvatsku suvremenu povijest

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: povijest

Znanstvena grana: hrvatska i svjetska moderna i suvremena povijest

Mentor: izv. prof. dr. sc. Igor Duda

Pula, rujan 2022.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Josip Mihalke, kandidat za prvostupnika povijesti, ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

U Puli, 27. rujna 2022.

Student

IZJAVA o korištenju autorskog djela

Ja, Josip Mihalke, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom *Hrvatsko proljeće* koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 27. rujna 2022.

Potpis

SADRŽAJ

Uvod	5
Državno uređenje i politika 1960-ih	6
Ekonomija 1960-ih.....	9
Deklaracija o jeziku.....	11
Studentske demonstracije 1968.	13
Deseta sjednica CK SKH.....	14
Čičak i Sveučilišna skupština.....	15
Odnos Tita prema prosvjednicima	16
Mediji kao alat otpora	17
Sjednica u Karađorđevu	18
Zaključak	20
Literatura	21
Sažetak.....	23
Abstract	24

Uvod

Tema ovog rada vezana je za jedan od najznačajnijih političkih i društvenih događaja suvremene hrvatske povijesti. Događaj koji je u hrvatskoj historiografiji ostao upamćen pod nazivom Hrvatsko proljeće veže se za politički, ekonomski i društveni proces reforma u SR Hrvatskoj. Kroz povijest želji za promjenama prethodi nezadovoljstvo postojećim stanjem, a to u suštini opravdano nezadovoljstvo dolazilo je iz hrvatskog političkog vrha, udruga i studenata. U radu ću odgovoriti na pitanja zašto je došlo do nezadovoljstva u politici i kako se to manifestiralo u društvu.

Na temeljima Narodnooslobodilačkog pokreta i partizanskih pobjeda u Drugom svjetskom ratu nad fašistima, nacistima, ustašama i četnicima nakon rata na vlast u Jugoslaviji dolaze komunisti. Država je stvorena po sovjetskom modelu u kojem je Komunistička partija Jugoslavije, potom Savez komunista Jugoslavije, bila jedina stranka te je nadzirala sve aspekte društvenog i političkog života, pod snažnim utjecajem prvog čovjeka Josipa Broza Tita. Oko Tita je u novoj Jugoslaviji izgrađen kult ličnosti. Kao predsjednik Republike imao je ključnu riječ u svim važnim pitanjima, što će biti jasno vidljivo u partijskom pokretanju reformi, ali i u obračunu s "proljećarima".

Hrvatsko proljeće slojevit je i kompleksan društveni i politički događaj koji je morao negdje imati svoj početak, međutim oko njegova početka i razloga i danas u povijesnoj misli nema suglasnosti. Kako bismo ga razumjeli, važno je sagledati širi povijesni kontekst.

Državno uređenje i politika 1960-ih

Jugoslavija je ustavno bila federativna, međutim federalizam je u početcima bio samo privid, a republike su imale samo formalnu samostalnost. Iako postoje velike razlike ustavnog, represivnog ali i privrednog aparata one Jugoslavije nedugo nakon rata i Jugoslavije krajem 1960-ih godina, bit monolitnog partijskog sustava u suštini se nije mijenjala.¹ Ideološki FNRJ, kasnije SFRJ, nije imala nikakve poveznice s njezinom prethodnicom Kraljevinom Jugoslavijom, no to je i dalje bila zemlja s kompleksnom situacijom, zemlja s „dva pisma, tri religije, četiri jezika, pet naroda i šest federalnih jedinica“.²

U Jugoslaviji se 1960-ih događaju promjene, val liberalizacije zahvaća sve aspekte društvenog i političkog života. Upravo je takva klima omogućila ono što su neki nazivali masovni pokret ili MASPOK³ Taj termin je razvijen upravo od dogmatskokonzervativne struje političara, koja je bila žestoko protiv liberalizacijskih procesa i rasta nacionalističkih sentimentata, u cilju da se tzv. maspokovci poistovjete s terminom kontrarevolucionara odnosno neprijatelja države. “Ipak, ustalio se i akademski usvojio termin Hrvatsko proljeće (i proljećari) i taj termin, po demokratskoreformističkom karakteru i kasnijoj političkoj sudbini Hrvatskog proljeća, uvelike usporediv s Praškim proljećem.”⁴

Glavni događaji koji se najčešće spominju kao početak procesa Hrvatskog proljeća su IV. Brijunski plenum CK SKJ (1. srpnja 1966.) , objavljivanje Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika (17. ožujka 1967.), Svibanjsko savjetovanje SKH (28. i 29. svibnja 1968.) i Deseta sjednica CK SKH (15.-17. siječnja 1970.).

Na Osmom kongresu SKJ 1964. je zacrtana politika djelomične liberalizacije u okviru reforme statuta Partije.⁵ Još jednu bitnu stavku tog kongresa predstavljala je činjenica da je tema međunacionalnih odnosa po prvi puta nakon Drugog svjetskog

¹ Matković, Hrvoje, *Povijest Jugoslavije. Hrvatski pogled.*, Naklada Pavičić, Zagreb, 1998., 281.

² Bing, Albert, “Hrvatsko proljeće (Miko Tripalo i Ivan Supek) i vrijeme promjena: Kontinuitet demokratske evolucije hrvatske politike na prijelazu osamdesetih u devedesete godine 20. stoljeća”, *Hrvatsko proljeće 40 godina poslije*, ur. Tvrtko Jakovina, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo i dr., Zagreb, 2012., 354.

³ Mihaljević, Josip, “Liberalizacija 1960-ih godina - podloga Hrvatskog proljeća”, *Hrvatska i Hrvatsko proljeće 1971.*, ur. Igor Zidić, Matica hrvatska, Zagreb, 2018., 264

⁴ Vujić, Antun, “Političke osnove nekih interpretacija Hrvatskog proljeća”, *Hrvatsko proljeće 40 godina poslije*, ur. Tvrtko Jakovina, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo i dr., Zagreb, 2012., 19.-20.

⁵ Ponoš, Tihomir, *Na rubu revolucije: studenti '71.*, Profil, Zagreb, 2007., 17.

rata došla na dnevni red jednog od kongresa. Preblemi su ležali u različitom stupnju ekonomskog razvitka pojedinih republika što je za jednu socijalističku državu ideološki kontradiktorno. Bogatije republike su bile nazadovoljne što velika količina novca odlazi iz republičkih središta, dok su s druge strane one siromašnije bile nezadovoljne što im se premalo daje. Jedna strana Partije je bila za unitarizam i jačanje državnog centralizma, dok je druga bila za što veću autonomiju republika. Zaključak kongresa bila je težnja za "razvijanje socijalističkih međunacionalnih odnosa" tako da se što prije ubrza razvoj slabije razvijenih republika i pokrajina.⁶

Promijenjen je Statut SKJ, ojačana je samostalnost republičkih saveza komunista te je usvojena odredba o obaveznom obnavljanju rukovodstva, što je omogućilo pojavu novih, školovanih i mlađih kadrova. Taj novi, obnovljeni pogled u jugosavenski socijalizam nije odmah mogao biti proveden zbog snažnog utjecaja šefa Službe državne sigurnosti i protivnika reformi Aleksandra Rankovića. Nakon Tita, hijerarhijski ispod njega bili su predsjednik Savezne skupštine Edvard Kardelj, pragmatičan i za provođenje reforme, i Ranković koji je predstavljao tvrdi političko-dogmatsku struju a njegova moć je bila sve veća. obračun sa Rankovićem kulminirao je 1966. na IV. Brijunskom plenumu.

Razlog Rankovićevog prisilnog umirovljenja očitovale se u činjenici da je Služba državne sigurnosti funkcionirala po modelu države u državi, prisluškivani su gotovo svi partijski funkcionari. U očitovanju se spominje i prisluškivanje samog Tita što nikada nije dokazano. Ta frakcijska borba, imala je i pozadinu osobne borbe između Kardelja i Rankovića, upravo zbog činjenice što su predstavljali dva različita pogleda u smjer jugoslavenskog socijalizma.⁷ Nova klima imat će obilježja demokratizacije, u političkom i društvenom životu otvorila je put k pitanjima koja se prije nisu postavljala, a dotada zabranjene teme postale su javne.⁸

U republičkim savezima komunista počeli su se pojavljivati novi političari s progresivnijim idejama, slabio je centralizam dok je jačala samostalnost republika. Nova generacija političara bila je manje opterećena ideologijom te je više davala značaj gospodarstvu i poboljšanju ekonomije a što je podrazumijevalo političke

⁶ Isto, 17.-19.

⁷ Isto, 19.

⁸ Isto.

reforme. U Hrvatskoj na političku scenu dolaze komunisti Savka Dabčević-Kučar i Miko Tripalo, najvažniji politički predstavnici Hrvatskog proljeća.⁹

Pojava tih liberalnih i reformističkih struja unutar Saveza komunista u svojoj suštini je predstavljala sukob mlade i starije garde jugoslavenske politike. U Jugoslaviji, do pojave hrvatskog reformističkog vodstva, nije bio slučaj da netko otvara pitanja i nudi rješenja koja su kršila ortodoksiju Titovog kruga.¹⁰

⁹ Isto, 20.

¹⁰ Radelić, Zdenko, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991.*, Školska knjiga, Zagreb, 2006., 432.

Ekonomija 1960-ih

Kada bi se u obzir uzele povijest i priroda međunacionalnih odnosa u federaciji, moglo bi se pretpostaviti da su temeljni razlozi Hrvatskog proljeća upravo neriješena nacionalna pitanja, ali svi podatci upućuju na to da je temeljni uzrok neriješeno ekonomsko pitanje.¹¹ Ekonomski karakter razvoja od druge polovice 1950-ih sve do kraja 1960-ih godina je produktivan. Jugoslavenski fokus je na modernizaciji i razvoju. To je razdoblje snažne industrijalizacije i rasta ekonomije.

Nakon desetljeća konstantnog ekonomskog rasta državu je 1961. zahvatila kriza koja je podijelila politički vrh. Te godine eksperimentiralo se s tzv. minireformom koja nije dala pozitivne rezultate. Od tog trenutka kroz slijedeće desetljeće politika u Jugoslaviji dobiva bipolarni karakter. S ciljem da se riješe nastali problemi dio političara je bio za nastavak decentralizacije i usavršavanja reforme dok je drugi bio za povratak na plansku privredu. "Zbog odnosa prema ulozi države u razvoju društva, osnovna podjela najčešće se svodila na centraliste i decentraliste. Prve se još nazivalo konzervativcima, birokratima, etatistima i dogmaticima, a druge liberalima."¹²

Početak 1960-ih godina nastojalo se voditi novom ekonomskom politikom u okviru federacije. Glavno pitanje se odnosilo na zastupanje decentralizacije i liberalne, donekle *laissez-faire*, ekonomske politike. Nakon dugogodišnjeg ekonomskog rasta potaknutog umjetnim ekonomskim stimulansima, kriza je iznenadila te potakla na razmišljanje jugoslavenske socijalistički orijentirane ekonomiste i jugoslavenski politički vrh.¹³

Tijekom 1960-ih stopa rasta iznosila je u prosjeku 6.3% godišnje. Za takav rast bilo je zaslužno uvođenje privredne reforme 1965. odnosno prihvaćanja tržišnih zakona u okviru već postojećeg samoupravnog socijalizma, sa sve većim naglaskom na otvaranju prema Zapadu. Sukladno tome otvaraju se granice te se razvija turizam.¹⁴

U prvim godinama reforma je pokazivala pozitivne rezultate, porasla je proizvodnja u industrijskom (12%) i poljoprivrednom sektoru (26%), također i produktivnost rada je porasla (15%).¹⁵ Vrlo brzo se pokazalo kako su te brojke

¹¹ Klasić, Hrvoje, "Svibanjsko Savjetovanje 1968.: Ekonomsko-politička platforma Hrvatskog proljeća", *Hrvatsko proljeće 40 godina poslije*, 57.

¹² Isto, 59.-60.

¹³ Isto, 61.

¹⁴ Mihaljević, 267.

¹⁵ Ponoš, 29.

zavaravajuće što je kasnije uočljivo u pogledu velike stope nezaposlenosti i ogromnog iseljavanja radnika u zemlje zapadne Europe.¹⁶

Naime bez obzira na veliku stopu rasta Jugoslavija je i dalje zemlja u razvoju. Godine 1967. dolazi do stagnacije privrede, s jedne strane postoji velika stopa nezaposlenosti i pad izvoza, dok su se s druge strane republičke obveze prema saveznom fondovima su se nastavile povećavati. U hrvatskom političkom vrhu je došlo do izrazitog nezadovoljstva koje je bilo usmjereno na način raspodjele novca. Gotovo svi republički prihodi su se slijevali u savezne fondove, a tek tada se novac po potrebi raspoređivao po republikama. Zahtjevi hrvatskih političara su bili usmjereni na decentralizaciju gospodarstva, preciznu analizu saveznog proračuna i transparentnost u raspolaganju devizama. Hrvatska je imala najveći prihod u devizama zbog razvitka turizma i doznaka radnika na radu u inozemstvu. Ta politika će ostati poznata pod nazivom “za čiste račune”. Kriza je bila važan pokretač za studentske nemire 1968., ali i događaje koji će vrhunac dosegnuti 1971. godine.¹⁷

¹⁶ Mihaljević, 268.

¹⁷ Klasić, 58.

Deklaracija o jeziku

Prvi veliki politički test za SKH i SKJ predstavljalo je pitanje hrvatskog jezika. Objavljivanjem Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog jezika 17. ožujka 1967. istaknuta je činjenica da je hrvatski jezik marginaliziran. U državnim institucijama, jezičnoj praksi JNA, saveznim glasilima diplomaciji itd. U praksi se koristio srpski jezik čime se hrvatski jezik potiskuje i dovodi u neravnopravan položaj lokalnog narječja.

Potpisnici Deklaracije su tražili izmjenu formulacije u čl. 131 saveznog Ustava kojom bi se savezni zakoni i drugi opći akti tiskali na četiri jezika, slovenskom, hrvatskom, srpskom i makedonskom. Jezično pitanje srpskog i hrvatskog jezika došlo je do kompromisa još "Novosadskim dogovorom" 1954., međutim taj privid kompromisa je omogućio nametanje srpskog književnog jezika. Ta činjenica je dala opravdanje za događaje koji su uslijedili.¹⁸ Jedan od razloga je što su neprecizne zakonske formulacije omogućile njihovo kršenje.¹⁹

Zbog ovoga potpisane hrvatske kulturne i znanstvene ustanove traže prikladnu formulaciju koja će osigurati ravnopravnost jezika u Jugoslaviji. Primjer dotadašnje loše formulacije je odredba o hrvatskosrpskom ili srpskohrvatskom jeziku koja je omogućila shvaćanje ta dva pojma kao sinonima te samim time omogućila da se jedan nameće kao jedinstven.²⁰

Među potpisnicima ili autorima Deklaracije je 18 znanstvenih i kulturnih institucija, od kojih je Matica hrvatska najznačajnija. Cjeloviti dokument deklaracije prvi je put objavljen 17. ožujka u tjedniku *Telegram*, tiskanom u nakladi od 8.000 primjeraka, a dva dana kasnije *Vijesnik* je objavio Deklaraciju u nakladi od 120.000 primjeraka. Javnost i stranački vrh za tu su izjavu doznali preko *Vjesnika*.²¹

Uslijedila je žustra i snažna kampanja protiv potpisnika, a Deklaracija je doživljena kao nacionalistička provokacija. Važno je naglasiti da Deklaracija nije bitno utjecala na međunacionalne odnose, ali je utjecala na SKJ. Stranka je smatrala da je ona ta koja treba postavljati i rješavati pitanja. Jezično pitanje ujedno je postalo i političko pitanje, a svako političko pitanje izvan stranke predstavljalo je prijetnju.

¹⁸ Ponoš, 21.

¹⁹ Duda, Igor, „Deklaracijom do jezika. Pogled na kulturno-jezičnu sliku povijesti druge polovice XX. stoljeća“, *Kolo*, 3, 10, 2000., *Kolo*, 3, 10, 2000., 91.

²⁰ Goldstein, Ivo, *Povijest 21 – Hrvatska povijest*, Biblioteka Jutarnjeg lista, Europapress holding, Zagreb, 2007., 507.

²¹ Ponoš, 22.

Monopol stranke bio je ugrožen, a to je oblikovalo političku klimu u godinama koje su dolazile.²²

Da se klima u društvenom i političkom životu mijenja dokazuje i zanimljiva reakcija na Deklaraciju koja je stigla iz Srbije, odnosno od članova Udruženja književnika Srbije. Naime, 42 pisca podržala su Deklaraciju pozivajući se na ustavnu odredbu iz 1962. kojom se jamči "puna jezična ravnopravnost" računajući da će se to primijeniti i na sve Srbe u Jugoslaviji. Komentar sudionika skupštine usmjeren je prema tome da se jezična pitanja koriste u političke svrhe. Uslijedio je niz ostavki i upozorenja, što je posebno bio slučaj u Hrvatskoj.²³

Neki od smijenjenih su predsjednik Matice iseljenika Većeslav Holjevac, Franjo Tuđman tada direktor Instituta za historiju radničkog pokreta koji je, zbog kontroverznih stavova o hrvatskom nacionalnom pitanju, već ranije etiketiran kao nacionalist te Miroslav Krleža, kojemu je ponuđeno da povuče potpis. On je, umjesto toga, dao ostavku na članstvo u Centralnom komitetu SKH.²⁴

²² Isto, 23.

²³ Duda, 92.

²⁴ Ponoš, 26.-27.

Studentske demonstracije 1968.

Godine 1968. pokušaji studentskih revolucija događali su se širom svijeta. Atmosfera je zahvatila i studente u Jugoslaviji, pretežito u Beogradu. Važno je napomenuti kako su poruke prosvjeda bile upućene partijskom vodstvu s lijeve političke pozicije. Tražilo se ukidanje privilegija, nezaposlenosti i uklanjanje nesposobnih rukovoditelja.²⁵

U Hrvatskoj je za razliku od ostalih saveznih republika IK CK SKH smatran poboljšanjem socioekonomskih uvjeta u federaciji. Najnezadovoljnija ovom situacijom bio je politički vrh Srbije što se moglo očitovati na sjednici CK SK Srbije 3. lipnja 1968. na kojoj su stavovi hrvatskog vodstva ocijenjeni kao jedan od čimbenika koji bi mogao utjecati na izbijanje studentskih demonstracija. Studentske demonstracije u Beogradu su iz njihove perspektive pokazale loš utjecaj Zagreba na Srbiju. Miko Tripalo i drugi članovi hrvatskog rukovodstva su kritizirani od strane vodstva SR Srbije da narušavaju političku i društvenu stabilnost institucija. Tripalo je također kritiziran da poziva ljude na prosvjede. Atmosferu dobro oslikava i komentar predsjednika CK SK Srbije Dobrivoje Radosavljevića: „Može li jedan član rukovodstva koji sedi ovde da istovremeno poziva indirektno i potpomaže pozive na demonstracije na ulicu?“, te predsjednika IK SK Crne Gore Đoke Pajkovića koji je izjavio da ga je „jeza hvatala“ dok je u medijima čitao pozive „pojedina i pojedinih društveno-političkih faktora iz nekih republika radničkoj klasi, radnim ljudima da kroz razne oblike, za nas opasne političke akcije, traže rešenja aktuelnih problema reformi“.²⁶

²⁵ Isto, 33.-35.

²⁶ Klasić, 67.-69.

Deseta sjednica CK SKH

Od 16. do 17. siječnja 1970., u sjedištu CK SKH i Saveza omladine na Prisavlju održana je 10. sjednica CK SKH, koja je bila prekretnica u razvoju hrvatskog proljeća.²⁷ Na sjednici je bitna stavka bila konfederalizacija Jugoslavije. Jedan od prijedloga je da izvorni suverenitet treba pripasti republikama što znači da bi one *de iure* bile definirane kao države. U isto vrijeme i pokrajine bi dobile svoju autonomiju blisku suverenosti. Federacija bi se temeljila na tri funkcije: obrani, diplomaciji i jedinstvu društvenog uređenja. Nakon usvajanja amandmana bio bi potreban konsenzus u donošenju federalnih odluka te ravnopravnost članica federacije u saveznim organima.²⁸

Rasprave o ustavnim amandmanima koji su promovirali reformu u smislu demokratizacije su ojačale hrvatsku nacionalni pokret te su bile popularne i u dijelu SKH. Najutjecajniji protagonisti liberalnih reformi su bili Savka Dabčević-Kučar i Miko Tripalo. Dana 30. lipnja 1971. na inicijativu Josipa Broza Tita, Savezna skupština je izglasavanjem ustavnih amandmana ozakonila reformu federacije.²⁹

Prema govorima proljećara možemo prosuditi kako njihovi ciljevi nisu bili rušenje Jugoslavije nego njena reformacija kroz ustavne amandmane, tako za primjer možemo uzeti slavni govor Savke Dabčević-Kučar 7. svibnja 1971. godine. Međutim, važno je istaknuti kako se u publici češće čuju usklici Miki Tripalu i Savki Dabčević-Kučar nego Josipu Brozu Titu. Takva atmosfera je pokazala popularnost vodstva CK SKH među narodom.

„Drugarice i drugovi, etatisti, unitaristi, velikosrpski šovinisti nude nam Jugoslaviju... Kakvu ne želimo i nećemo. Hrvatski šovinisti žele razbijanje Jugoslavije kakva nam je u interesu i koju hoćemo. Svi oni ne vide stvarni socijalistički interes radničke klase, radnih ljudi, nacije, nezavisnosti i socijalizma. Svi oni imaju u rezervi oslonac na nešto ili nekoga što nije svoj narod, svoja radnička klasa, svoja odgovornost za budućnost.“³⁰

²⁷ Batović, Ante, „Titova Jugoslavija i Ujedinjeno Kraljevstvo za vrijeme Hrvatskog proljeća“, *Hrvatsko proljeće 40 godina poslije*, 83.

²⁸ Sunajko, Goran, „Hrvatsko proljeće i načela ustavnih reformi“, *Hrvatsko proljeće 40 godina poslije*, 211.

²⁹ Goldstein, 516.

³⁰ Govor Savke Dabčević-Kučar na Trgu Republike 7. svibnja 1971., <https://www.youtube.com/watch?v=mZRjnvD70kY>

Čičak i Sveučilišna skupština

Od siječnja 1971. opći politički zahtjevi iznose se na studentskim skupovima u studentskim domovima, fakultetima i lokalnim klubovima. Službeni kandidat zagrebačke Sveučilišne skupštine bio je Damir Grubiša koji, unatoč besprijekornoj biografiji, na kraju ipak nije izabran za studenta prorektora. Drugi kandidat bio je Ivan Zvonimir Čičak, student filozofije koji je studentima već bio poznat po svojim istupima, ali nije bio član Sveučilišne skupštine. Nije se htio kandidirati za to mjesto jer je htio predložiti Ivana Padjena kao pokretača ideje i autora amandmana o studentskoj trećini, ali je Padjen odbio kandidaturu pa se Čičak odlučio kandidirati. Za nekoliko dana izabran je za prvog studenta prorektora. Ta vijest je odjeknula političkim krugovima jer Čičak nije bio član Partije. U takvom jednostranačkom sustavu takve stvari su se rijetko događale.³¹

Kasnije je Čičak, prigodom očitovanja o nominaciji, iskoristio ovaj govor i zahvalio studentima koji su ga predložili, završivši riječima: "...dosta je bilo političkih manipulacija." Time je dobio većinu glasova u skupštini. Nakon izbora studentski je vrh na sve načine pokušao diskreditirati Čička i dovesti u pitanje njegovo pravo da bude prorektor. Za mnoge je njegov izbor bio dokaz da se može postići nešto izvan stranačke linije, tim više što su Supek i Šgedin prije njega izabrani mimo volje stranke. No, polako se situacija mijenja i sve više kritika stiže iz studentskog vodstva, prof. Stjepan Gamulin je među prvima ukazao na potrebu promjene studentskog vodstva. Ubrzo slijedi Skupština Saveza studenata Pravnoga fakulteta i Medicinskoga fakulteta te na studentskom zboru u Studentskom domu "Nina Marković".

Nakon Čičkove pobjede, stranački vrh pokušao ga je eliminirati, ali kako je studentska podrška i dalje bila na njegovoj strani, studentski vrh je postao meta kritika.³²

³¹ Ponoš, 74.-76.

³² Isto, 89.-95.

Odnos Tita prema prosvjednicima

Ustavni amandmani, devizni režim i druga nacionalna pitanja ubrzo postaju glavna tema studentskog pokreta 1971. godine. Već u travnju 1971. Petar Šegedin, Marko Veselica, Dražen Budiša, Ivan Zvonimir Čičak i Šime Đodan postaju tema sastanaka na vrhu, pri čemu Tito od Savke Dabčević-Kučar traži uhićenje studentskih vođa. Mjesec dana kasnije u Novom Sadu je održana konferencija Saveza studenata Jugoslavije, koji je imao odliku da bude prva savezna organizacija u Jugoslaviji koja se raspala. Hrvatsko izaslanstvo napustilo je konferenciju, a nedugo zatim Tripalo je to isto izaslanstvo, odnosno pokret hrvatskih studenata, u *Omladinskom listu* izjednačio s "masovnim pokretom" koji predvodi SKH.³³

Dodatna potvrda da prosvjedi i nemiri u temelju akademske zajednice nisu bile pogodni za Tita, štoviše predstavljali su mu ugrozu političke stabilnosti državnog poretka, a u suštini i njegove moći i pozicije kao vladara zemlje, jest činjenica da je 11. prosinca 1971. Budiša uhićen i, tijekom politički orkestriranoga i namještenoga sudskoga procesa, osuđen na kaznu strogoga zatvora od četiri godine. Kaznu je odslužio u Staroj Gradiški i Lepoglavi, a iz zatvora je izašao u prosincu 1975. godine.³⁴

Tito, koji je već bio uhodan u ulogu svjetskog državnika, priželjkivao je što efikasnije riješiti sukob i zaustaviti krizu koja bi mogla usljediti kao posljedica. Za taj poduhvat trebao je djelovati promišljeno, kalkulirano, ali i, što možda nije bilo za njegovu poziciju najidealnije, pragmatično.³⁵

³³ Isto, 127.-130.

³⁴ Lalović, Dragutin, *Hrvatsko i jugoslavensko „proljeće“ 1962-1972.*, Društvo Povijest izvan mitova, Zagreb, 2014., 87.

³⁵ Bilandžić, Dušan, *Hrvatska moderna povijest*, 588.-596.

Mediji kao alat otpora

Iako je medijski i informativni aparat bio u rukama šireg jugoslavenskog režima, kao što je bio slučaj i u ostalim socijalističkim režimima toga vremena, pojedini organsko pokrenuti mediji bili su izvor i koristan alat otpora te širenja proljećarskih zahtjeva.

Prvim pojavljivanjem *Hrvatskoga tjednika* i *Hrvatskoga gospodarskog glasnika* 1971. godine, započelo je politički zrelije, no i posljednje razdoblje maspoka. Oba su lista vrlo otvoreno, pozivajući se na potporu relevantnih i upućenih slojeva hrvatskoga naroda koju su proljećari tada u znatnoj mjeri doživljavali, započela i nastavila borbu za društvenopolitički program namjenjen oblikovanju u političkom kontekstu posljednjih nekoliko godina. Gradski komitet SKH Zagreb u srpnju 1971. isključio je Đodana i Marka Veselicu, jedne od najglasnijih i najpopularnijih reformista, zbog političkih neslaganja izazvanih sentimentom koji se smatrao radikalnim i politički neefikasnim za kontekst toga vremena.

Prema mišljenju mnogih, poglavito studentske organizacije u Splitu, prosvjedna politička misao, posebice ona koju su promovirale ličnosti kao što su Budiša i Čičak, bila je preradikalna. Tim povodom; Tripalo i Dragović sastali su se s Budišom s ciljem da ga odgovore od radikalnijih stavki njegovih zahtjeva. Sastanak nije urodio plodom. Nedugo potom, i Tripalo i Savka Dabčević-Kučar ogradili su se od tadašnjeg studentskoga vodstva, poglavito Budiše i Čička.³⁶

³⁶ Ponoš, 143.-150.

Sjednica u Karađorđevu

U rano ljeto 1971. došlo je do podjela u CK SKH gdje su se isprofilirale dvije strane: tzv. proljećari oko Savke Dabčević-Kučar, Mike Tripala i Vladimira Bakarića te tzv. unitaristi. Na sjednicama u zagrebačkoj vili Weiss česta su tema bili mediji i studenti te su se upravo oko tih tema isprofilirale navedene dvije strane. U lipnju 1971. Tito je od Dabčević-Kučar tražio uhićenja studentskih vođa na što ona nije odgovorila. Na sastanku u vili Zagorje 4. srpnja Tito je optužio je partijsko vodstvo za divljanje nacionalizma te je ponovno tražio uhićenja studentskih vođa. Matica hrvatska je također bila tema razgovora.³⁷

Tito je 8. rujna ponovno posjetio Hrvatsku te je iz njegovog govora u hotelu Esplanada vidljivo kako je promijenio nastup:

„Ja sam ovog puta vidio da su zaista apsurdne kojekakve priče o Hrvatskoj, o tome da tu nema jedinstva, da narod drugačije misli, o tome da postoji i cvate veliki šovinizam. To nije točno. Ja sam to vidio svugdje gdje sam bio... [...] Imamo da riješimo pitanje deviznog režima, pitanje cijena, pitanje banaka itd. Jednom riječju sva pitanja koja najviše osjeća naš proizvođač i on mora dobiti svoja prava... Sada kada smo amandmanima stvorili uslove za definitivna rješavanja nacionalnog pitanja i da svaka republika ima svoju državnost to ne znači dezintegraciju našeg društva, dezintegraciju naše zajednice, socijalističke Jugoslavije, nego to znači još čvršće jedinstvo na novim osnovama kako to i treba da bude u jednoj višenacionalnoj socijalističkoj Jugoslaviji.“³⁸

Iz ovog govora dalo se naslutiti kako je Tito na strani proljećara. Sljedeći mjesec odvijaju se velike vojne vježbe pod nazivom Sloboda 71. pokazujući moć i snagu JNA.³⁹

Karađorđevo, područje poznato kao Titovo omiljeno lovište, locirano na području Bačke na granici Srbije i Hrvatske, bilo je u epicentru raspleta Hrvatskog proljeća te polemike dvije strane sukoba u okviru tog događaja. Dana 30. studenog 1971. godine u Karađorđevu započinje sastanak Tita s članovima CK SKH na kojem je bio nazočan gotovo cijeli hrvatski politički vrh. Najistaknutiji predstavnici hrvatskog vodstva bili su: članovi Izvršnog biroa Predsjedništva SKH, Miko Tripalo i Vladimir Bakarić te predsjednica CK SKH Savka Dabčević-Kučar. Hrvatsko vodstvo, na sreću

³⁷ Isto, 139.-140.

³⁸ Isto, 153.-155.

³⁹ Isto, 158.

oponenata proljećarskog cilja, bilo je ideološki i taktički potpuno podijeljeno. Ideološka podijeljenost podrazumjevala je posebno trenje između radikalnih nacionalističkih faksija, te umjerenijih i pragmatičnih liberalnih faksija.

Za Tita dijalog nije bio isključivo fasada za javni odnos, već je bio i u suštini karaktera njegovog vladanja. On, kako je i sam govorio suradnicima, nije htio vladati poput kralja Aleksandra i uspostaviti vlastitu diktaturu.⁴⁰

Unatoč tome, iako je bilo predstavljeno kao legitimni sastanak s naglaskom na primirje i kompromis, sastanak u Karađorđevu bio je udar na proljećarsku stranu. Na udaru su bili studenti i proljećarski orijentirana faksija unutar SKH, za čije vođenje je bila optužena Savka Dabčević-Kučar. Osim tih grupacija, na udaru je bila i Matica hrvatska.⁴¹

Dana 12. prosinca na sjednici CK SKH smjenjeno je hrvatsko rukovodstvo te su kasnije uhićeni Dražen Budiša i Ivan Zvonimir Čičak te ostatak studentskog vodstva.⁴²

Sjednica u Karađorđevu ostati će zapamćenja kao početak kraja te gubljenja momentuma i dinamike koju je proljećarski pokret stvorio godinama prije.

⁴⁰ Bilandžić, 594.

⁴¹ Ponoš, 195.-197.

⁴² Isto, 198.-199.

Zaključak

U svojoj suštini, studentske demonstracije i sveobuhvatni događaj koji danas nazivamo Hrvatsko proljeće organski je bunt raznih demografija, poglavito studenata, Matice hrvatske i CK SKH protiv unitarizma unutar Jugoslavije.

Proljećari su se zalagali za ekonomski i društveni liberalizam, te konfederalizaciju Jugoslavije nasuprot njenoj unitarizaciji. Plodovi intelektualnih i političkih težnji tog pokreta postavili su temelje ne samo zalaganju za liberalizaciju i reformističke težnje, već i za nacionalni sentiment. Indirektno su služili kao referentna točka stvaranju suvremene hrvatske države.

Po nekim shvaćanjima novo političko vodstvo Hrvatske ustoličeno na osudi Hrvatskog proljeća 1972. je uspjelo izboriti konfederalni Ustav 1974. i time ostvariti težnje proljećara iz 1971. čime zapravo nestaje i pokret jer su njegovi glavni ciljevi *de facto* ostvareni.

Literatura

1. Batović, Ante, „Titova Jugoslavija i Ujedinjeno Kraljevstvo za vrijeme Hrvatskog proljeća“, *Hrvatsko proljeće 40 godina poslije*, ur. Tvrtko Jakovina, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo i dr., Zagreb, 2012., 77-924.
2. Bilandžić, Dušan, *Hrvatska moderna povijest*, Golden marketing, Zagreb, 1999.
3. Bing, Albert, „Hrvatsko proljeće (Miko Tripalo i Ivan Supek) i vrijeme promjena: Kontinuitet demokratske evolucije hrvatske politike na prijelazu osamdesetih u devedesete godine 20. stoljeća“, *Hrvatsko proljeće 40 godina poslije*, ur. Tvrtko Jakovina, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo i dr., Zagreb, 2012., 353-384.
4. Duda, Igor, „Deklaracijom do jezika. Pogled na kulturno-jezičnu sliku povijesti druge polovice XX. stoljeća“, *Kolo*, 3, 10, 2000., 85-104.
5. Goldstein, Ivo, *Povijest 21 – Hrvatska povijest*, Biblioteka Jutarnjeg lista, Europapress holding, Zagreb, 2007.
6. Klasić, Hrvoje, „Svibanjsko Savjetovanje 1968.: Ekonomsko-politička platforma Hrvatskog proljeća“, *Hrvatsko proljeće 40 godina poslije*, ur. Tvrtko Jakovina, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo i dr., Zagreb, 2021., 353-384., Zagreb, 2012., 57-74.
7. Lalović, Dragutin, *Hrvatsko i jugoslavensko „proljeće“ 1962-1972.*, Društvo Povijest izvan mitova, Zagreb, 2014.
8. Matković, Hrvoje, *Povijest Jugoslavije. Hrvatski pogled*, Naklada Pavičić, Zagreb, 1998.
9. Mihaljević, Josip, „Liberalizacija 1960-ih godina – podloga Hrvatskog proljeća“, *Hrvatska i Hrvatsko proljeće 1971.*, ur. Igor Zidić, Matica hrvatska, Zagreb, 2018.
10. Ponoš, Tihomir, *Na rubu revolucije: studenti '71.*, Profil, Zagreb, 2007.
11. Radelić, Zdenko, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991.*, Školska knjiga, Zagreb, 2006.
12. Sunajko, Goran, „Hrvatsko proljeće i načela ustavnih reformi“, *Hrvatsko proljeće 40. godina poslije*, ur. Tvrtko Jakovina, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo i dr., Zagreb, 2012., 205-223.
13. Vujić, Antun, „Političke osnove nekih interpretacija Hrvatskog proljeća“, *Hrvatsko proljeće 40 godina poslije*, ur. Tvrtko Jakovina, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo i dr., Zagreb, 2012., 17-41.

Internetski izvori

Govor Savke Dabčević-Kučar na Trgu Republike 7. svibnja 1971., YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=mZRjnvD70kY>, 26.9.2022.

Sažetak

Hrvatsko proljeće bilo je nacionalni pokret nastao u redovima Saveza komunista Hrvatske, među studentima i intelektualcima u razdoblju oko kraja 1960-ih i početka 1970-ih godina. Sudionici su istupali protiv unitarizma te s težnjom za reformom gospodarstva, kulture i političkog života,. Unutar SKH postojala su dva pogleda u smjeru razvoja jugoslavenskog socijalizma. Reformistički smjer podrazumijevao je konfederalizaciju i liberalizaciju. U konačnici, Hrvatsko proljeće odigralo je svoju ulogu širenja ideja koje su zastupali te su one i nakon gašenja pokreta indirektno ispunjene donošenjem gotovo konfederalnog Ustava 1974. godine. Promjenom tijeka jugoslavenske politike, na krilima tog pokreta nastali su brojni drugi koji su indirektno ili direktno doveli do razvoja suvremene demokratske Republike Hrvatske.

Ključne riječi: Hrvatsko proljeće, SKH, Matica hrvatska, studenti, Tito, Jugoslavija

Abstract

The Croatian Spring

Croatian Spring was a national movement founded in the ranks of the League of Communists of Croatia, among the students and intellectuals in the period of late 1960s and early 1970s. The focus of the movement was a fight against unitarism and a fight for the reform of the economic system, cultural and political life. In the LCC there were two different approaches to the development of Yugoslav socialism. The reformists approach implied confederalization and liberalization. Croatian Spring played its role in spreading their ideas, so even after its end the main ideas got fulfilled indirectly with the almost confederate Constitution of 1974. With the change of Yugoslav politics, on the backs of the Croatian spring many other movements appeared which indirectly and directly brought to the development of the contemporary democratic Republic of Croatia.

Key words: Croatian Spring, League of Communists of Croatia, Matrix croatica, students, Tito, Yugoslavia